

صفحه گام دوم کوششی است رسانه‌ای جهت تبیین‌وشرح‌و بیانیه‌رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به مناسبت چهل و سومین سالگرد پیروزی انقلاب و در هر شماره، فرازی از بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی را مورد بررسی قرار می‌دهیم. شنبه‌های هر هفته در تبیین این بیانیه با ما همراه باشید.

قدم به قدم با بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (۳)

شعارهای انقلاب اسلامی فطری، جهانی، درخشان و همیشه زنده

■ **«دین» و «فطرت» ملازم یکدیگر**
در نظام‌های ارزشی اکثر جوامع بشری – که فطرتاً پاک طینت و الهی هستند - ارزش‌های کلان به سبب آنکه از فطرت پاک بشر سرچشمه می‌گیرد، در طول اعصار و قرون مختلف عمدتاً ثابت است.

مبتنی بر این آیه شریفه قرآن کریم که می‌فرماید: «فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا، فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَیْهَا، لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ، ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَیِّمُ»^۱، گرایش به دین و مفاهیم فطری، امری ذاتی و در مقابل، انحراف از این امور، امری عرضی است. به دیگر سخن، در دستگاه خلقت آنچه اصالت دارد، امور فطری است و آنچه اصالت نداشته و ناپایدار است، انحراف از مفاهیم فطری در حیات بشر است. همچنین تعبیر «لا تبدل لخلق الله» به قرینه فرازهای قبلی، می‌تواند گویای این واقعیت باشد که گرایش‌های حق‌طلبانه‌ای که در درون انسان نهفته شده با تغییر مکان و زمان عوض نمی‌شود.^۲

علاوه بر اینها، بر مبنای این آیه حرکت در مسیر دین همان حرکت در مسیر فطرت است و دو مفهوم دین و فطرت، ملازم و شاید از جهانی مرادف یکدیگر هستند.

بنابراین برخلاف مغالطه آن دسته از افراد که می‌خواهند نشان دهند میان دو مقوله «دین» و «فطرت» دوگانگی و تضاد وجود دارد، این دو مفهوم و راستای تحقق آنها، در

بررسی شعارهای مردم در انقلاب اسلامی

ارزش‌های فرهنگی موضوع ۵۴درصد شعارهای انقلاب

■ **وحید بهرامی**

با مطالعه رفتار توده‌ها و گروه‌های انقلابی متفاوت در جهان معاصر متوجه می‌شویم، هدف این انقلاب‌ها فقط سرنگون کردن رژیم حاکم نیست، بلکه آنها علاوه بر این مورد، به دنبال برپا کردن نظام آرمانی براساس اعتقادات، ارزش‌ها و ایدئولوژی‌های مورد قبول خود به جای نظام حاکم می‌باشند. در این راه، یکی از روش‌های فهم ارزش‌ها و اهداف هر انقلابی، بررسی شعارهای مردم و گروه‌های انقلابی در آن جامعه است، چرا که این شعارهای کوتاه، مهیج و شور آفرین بیان‌کننده نگرش توده‌های انقلابی نسبت به وضع موجود، اهداف و ویژگی‌های نظام آرمانی مدنظرشان می‌باشند. از این رو شعارهای انقلاب یکی از مهم‌ترین منابع برای بررسی اهداف و آرمان‌های هر انقلابی به‌شمار می‌رود. با توجه به مطالب ذکر شده و هدف انقلاب‌ها برای برپایی نظام آرمانی، باید انتظار داشت که انقلاب اسلامی ایران هم در بطن حرکتی خود، علاوه بر سرنگونی رژیم پهلوی دارای اهداف، ارزش‌ها و آرمان‌های خاصی بوده است. در این صورت، ارزش‌ها و نظام آرمانی آن در شعارهای انقلاب منعکس خواهد شد. پس از مطالعه شعارهای سر داده شده در بحبوحه انقلاب اسلامی می‌توان متوجه شد که جنس آنها از چهار نوع سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و بین‌المللی است. در ادامه نوشتارهای قصد داریم هر یک از این دسته‌ها را به صورت جداگانه بررسی و تحلیل نماییم.

■ **۱) سیاسی**

یکی از ابعاد مهم تحول انقلابی، دگرگونی ارزش‌های

سیاسی جهان جست‌وجو کرد، چراکه مارکسیسم، جایگویی هیچ نیازی از نیازهای واقعی انسان نیست، چراکه مکتبی است مادی و با مادیت نمی‌توان بشریت را از بحران عدم اعتقاد به معنویت - که اساسی‌ترین درد

جامعه بشری در غرب و شرق است - به در آورد.»^۳

■ **حق، ثابت و باطل بی ثبات است**

اساس این تفکر - یعنی ثبات قدم بشر در مقولات دینی از مصادیق امروزی آن، ایدئولوژی «مارکسیسم» است که برای اسایان بسیار، بن‌مایه فکری بخش عظیمی از بشر امروز را شکل می‌داد، اما همانگونه که امام راحل عظیم‌الشان (ره) -به‌عنوان نماینده تفکر الهی و فطری بشر در جهان امروز -حکم کرده بودند، این ایدئولوژی، به سبب دارا بودن بن‌مایه‌های غیر فطری -و از جمله انکار وجود خالق برای جهان هستی -قادر نبود نیازهای فطری بشر را مرتفع نماید، بنابراین در حالی که هنوز اتحاد جماهیر شوروی بر مسند بزرگ‌ترین قلمرو سیاسی دنیا حکمرانی کرده و تحلیلگران سیاسی، قادر به اظهار نظر قطعی درباره سرنوشت آتی آن نبودند،^۴ حضرت امام (ره)، آینده محکوم به شکست آن را به آخرین رهبر این ابرقدرت مادی گوشزد کرده و فرمودند: «جناب آقای گورباچف، برای همه روشن است که از این پس کمونیسم را باید در موزه‌های تاریخ

رنگ‌بوی دینی و فطری نباشند، همگی دارای تاریخ مصرف معین و محدودی بوده و اگر به فرض تا چند صد سال آینده‌شان هم بتوانند دوام آورند، در نهایت امر به سرنوشت محکوم‌به شکست کمونیسم و پیوستنش به موزه تاریخ دچار خواهد شد. این همان معنای تعبیر امیرالمؤمنین است که فرمودند: «للباطل جوله» اما حق دارای جولان گذرا و موقتی نبوده و به تمش، فروغ آن نیز تاریخ مصرف ندارد. کما اینکه انقلاب اسلامی مردم ایران نیز که بر مبنای حق پایه‌گذاری شده و در مسیر حق گام برداشته است، شعارهای اصیلش دایر بر استقلال، آزادی، اعتلای معنویت، اخلاق، عدالت، عزت، عقلانیت، برادری و... شعارهایی نبوده و نیستند که اولاً در دستگاه باطل جای داشته باشند؛ ثانیاً دارای تاریخ انقضا باشند؛ ثالثاً در دوره‌ای، مطلوب مردم جامعه بوده و در دوره‌ای دیگر، دینی، مبتنی بر نگاه قرآنی و روایی پیش گفته، همواره مورد پسند انسان‌های فطری و پاک طینت در تمام اعصار و قرون بوده و هست و این، معنای همان تعبیر امیرالمؤمنین است که فرمودند: «للحق دوله»^۵

■ **تأملی در عوامل انحراف بشر از مسیر مطالبه شعارهای فطری**

در این میان، اگر جریانی در طول تاریخ بشر، دچار

فرهنگ اسلامی باشد. به همین دلیل در روند انقلاب شعارهای بسیاری در مخالفت با سیاست‌های فرهنگ مادی رژیم سر داده شد.

■ **۲) فرهنگی**

در ابتدا لازم است یک تعریف از فرهنگ ارائه دهیم تا درک بهتری از این مقوله در شعارها داشته باشیم. فرهنگ را مشکل از نظامی منسجم از اجزای مادی مثلا شامل کالاهای مصرفی یا اجزایی غیرمادی، ارزش‌ها، هنجارها، نمادها، باورها و اعتقادات، آداب و رسوم می‌دانیم که نسبتاً مشترک بین اعضای گروه، اجتماع، یا جامعه وجود دارد و از طریق یادگیری از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود.در آن زمان گرایش رژیم پهلوی به فرهنگ مادی غربی و عدم توجه به فرهنگ غنی اسلامی و بعضاً در بسیاری از مواقع تلاش برای اسلام‌زدایی در جامعه، سبب شده بود یکی از دغدغه‌ها مهم انقلابیون برای نظام آرمانی خود، فرهنگ اسلامی باشد. به همین دلیل در روند انقلاب شعارهای بسیاری در نفی و مخالفت با سیاست‌های فرهنگ مادی رژیم سر

||| | شنبه ۷ اسفند ۱۴۰۰ | ۲۴ رجب ۱۴۴۳ |

مقدمه

«برای همه چیز می‌توان طول عمر مفید و تاریخ مصرف فرض کرد، اما شعارهای جهانی این انقلاب دینی از این قاعده مستثناست؛ آنها هرگز بی مصرف و بی‌فایده نخواهند شد، زیرا فطرت بشر در همه عصرها با آن سرشته است. آزادی، اخلاق، معنویت، عدالت، استقلال، عزت، عقلانیت و برادری، هیچ یک به یک نسل و یک جامعه مربوط نیست تا در دوره‌ای بدرخشد و در دوره‌ای دیگر افول کند. هرگز نمی‌توان مردمی را تصور کرد که از این چشم‌اندازهای مبارک دلزده نشوند. هرگاه دلزدگی پیش آمد از رویگردانی مسئولان از این ارزش‌های دینی بوده است و نه از پابندی به آنها و کوشش برای تحقق آنها.»

مقدمه

انحراف از مسیر مطالبه و تحقق چنین آرمان‌های فطری مهمی شده است، این انحراف نیاز به آسیب‌شناسی و علت‌یابی دارد. این شعارها و آرمان‌ها، به خودی خود هیچ‌گاه برای بشر فطرت‌جو، کهنه و بی‌اهمیت نمی‌شود؛ بلکه در این میان باید عوامل دیگری در کار باشد تا حرکت عمومی یک ملت را به سمت تحقق آنها کند کرده، متوقف کند یا حتی برعکس نماید.

یکی از مهم‌ترین این عوامل، دستگاه حاکم بر مردم یا «کارگزارانی» هستند که ممکن است با خطاهای خود، سرنوشت یک ملت را به سمت‌وسوی غیر فطری و غیرالهی کج کنند.

برخی تعبیر روایی همچون «الناس علی دین ملوکهم»^۶ یا «الناس بامرأنهم أشبه منهم باأنهم»^۷ حکایت از تأثیرپذیری قهری امت از کارگزارانشان دارد؛ زیرا تعبیر «ملوک» یا «امراء» در اینجا، الزاماً به معنای پادشاهان وقت نیست، بلکه در عصر حاضر، مقصود از آن می‌تواند کارگزاران حاکمیت و مسئولان امری باشد که بر مسند قدرت تکیه زده‌اند: «واقعاً «الناس علی دین ملوکهم» ملوک در اینجا به معنی پادشاهان نیست که بگوییم ما امروز دیگر ا پادشاه نداریم؛ نه! ملوک، شما مسئولان و کارگزاران نظام ا هستید؛ الناس علی دین ماها... رفتار ماها یک تأثیر قهری در رفتار مردم دارد...»^۸

اشاره مقام معظم رهبری به تأثیر «قهری» رفتار کارگزاران بر مردم، نشان از این دارد که این‌س تاثیر اجتناب‌ناپذیر است؛ بدین معنا که اثرپذیری اقشار عمومی و پایین‌دست جامعه از اقشار بالادست (خصوصاً نخبگان سیاسی یا همان کارگزاران، نخبگان دینی یا فقها، نخبگان علمی یا دانشمندان و...)، یک اثرپذیری طبیعی و اجتناب‌ناپذیر است؛ همانند کوهی که هنگام آتشفشان، گدازه‌ها در ابتدا از قله کوه تراوش کرده، سپس دامنه کوه را در بر می‌گیرد و در یک فرآیند طولانی‌تر، تمام کوهپایه‌ها، دشت‌ها و زمین‌های پایین‌دست را نیز شامل می‌شود. بنابراین خواسته یا ناخواسته، صادره‌های نخبگان سیاسی، دینی و...^۹ - اعم از افکار، اقوال و اعمالشان - به مرور زمان و در اثر تکرار طولانی مدت، به میان مردم جامعه سرایت خواهد کرد، خواه فطری و خدایی باشد، خواه غیر فطری و شیطانی.

لذا از ایسن منظر، بخش مهمی از انحراف جامعه از مسیر تحقق آرمان‌ها و شعارهای اصیل انقلاب اسلامی، ناشی از رویگردانی برخی از نخبگان جامعه به‌خصوص مسئولان امر از این شعارها و آرمان‌ها بوده و هست و اگر دلزدگی و کدورتی در جامعه نسبت به برخی مفاهیم فطری پیش آمده، باید رد آن را در کوتاهی کارگزاران در تحقق درست این مفاهیم جست‌وجو کرد.

بی‌نوشت:

۱- / روم/ ۲۰.

۲- برای مطالعه بیشتر در این خصوص، ر. ک. به: تفسیر نور، ذیل از ۳۰- از سوره مبارکه روم.

۳- «تلمه تاریخی امام خمینی (ره) به گورباچف»، پایگاه اطلاع‌رسانی چهاران، منتشرشده در تاریخ ۱۱ دی ۱۳۸۹.

۴- موسوی خمینی، صحیفه امام، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۸۹، چاپ پنجم، ج ۲، ص ۲۲۱.

۵- عبدالواحدبن محمد تمیمی آمدی، غرر الحکم و درر الکلم، تصحیح مهدی رجایی، قم: دارالکتاب الاسلامی، بی‌تا، ص ۵۴۴.

۶- بیانات معظمله له در دیدار جمعی از کارگران، ۱۷ اردیبهشت ۱۳۹۰.

۷- علی‌بن‌عبسی اربلی، کشف الغمه فی معرفه الأئمه، بی‌جا: الرضی، بی‌تا، ج ۱، ص ۵۶۵. (نسخه کتابخانه مدرسه فقاहत)

۸- ابن‌شبهه الحرائی، تحف العقول، تصحیح علی‌اکبر غفاری، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۳، ش، ص ۲۰۸. (نسخه کتابخانه مدرسه فقاहत)

۹- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۸ شهریور ۱۳۸۴.

۱۰- علت تأکید نوشتار حاضر بر نخبگان سیاسی دینی در مقایسه با سایر نخبگان، اشاره به روایتی از زنی(اکرم‌ص) است که می‌فرمایند: «دو گروه از امت من هستند که هرگاه اصلاح نوند، امت من اصلاح می‌شوند و هرگاه فاسد شوند، امت من فاسد می‌شوند.» سؤال شد آن گروه کدامند یا رسول‌الله^ص و حضرت پاسخ دادند: «فقهایان و حاکمان.» (شیخ صدوق، الخصال، ترجمه و توضیح یعقوب جعفری، تهران: اندیشه‌های، چاپ دوم، ج ۱، ص ۶۲)

که آقای حسین پناهی در باب شعارهای انقلاب اسلامی انجام داده است، شعارها در مورد اقتصاد، تعداد ناچیزی را در بر می‌گیرد. قلت این شعارها می‌تواند نشان‌دهنده این واقعیت باشد که در انقلاب اسلامی ایران ناپسامانی‌ها و فقر و محرومیت اقتصادی علت زیربنایی برای وقوع انقلاب نبوده. در نتیجه هدف‌ها و آرمان‌های اقتصادی نقش اساسی در آن نداشته است. البته وجود همین شعارهای اندک اقتصادی در حمایت از طبقات محروم جامعه، بیان‌کننده این واقعیت می‌باشد که هرچند اهداف اقتصادی نیرومندی در انقلاب اسلامی ایران وجود نداشته است، اما انقلاب اسلامی و انقلابیون جهت‌گیری مشخصی به سوی حمایت از طبقات محروم و مستضعف جامعه داشته‌اند؛ مانند شعارهایی از قبیل: «ای کارگر و بزرگر، مستضعف اسلام پاور توست»، «رود بر خمینی، رهبر مستضعفین» که همگی قبل از سرنگونی رژیم پهلوی منعکس گرگ‌زده و نشان از جهت‌گیری جدی در حمایت اقتصادی از طبقات محروم جامعه داشته است.

■ **فروجام**

برخی از انتهاها برای یک جمع بندی و درک بهتر جنس و اهداف شعارهای انقلاب ۵۷، از بررسی ۶۵۹ شعار در فرآیند انقلاب نتایج ذیل به‌دست آمده است:

۴۰درصد ارزش‌های سیاسی انقلاب (تعداد: ۲۶۱)

اهداف و ارزش‌های فرهنگی انقلاب (تعداد: ۳۵۹)

اهداف و ارزش‌های اقتصادی انقلاب (تعداد: ۳۹)

درصد بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت با وجود توجه به مسئله معیشت جامعه، مسائل اقتصادی اولویت اساسی در حرکت انقلابی مردم رانداشته‌است و دغدغه فرهنگی و سیاسی انقلاب اسلامی در دستبایی به اهداف و ارزش‌های نظام آرمانی، پررنگ‌تر بوده و شاید مهم‌ترین علت و آرمان انقلاب اسلامی باشند.

منبع: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران